

INSTITUȚIA
PREFECTULUI
JUDEȚULUI ARAD

BIBLIOTECA
JUDEȚEANĂ
Alexandru D. Xenopol
ARAD

Conferința Națională

*Viața cotidiană
a Aradului
de-a lungul timpului*

caiet-program

21 august 2023 -
Primăria Municipiului Arad
Sala „Regele Ferdinand”

INSTITUTIA
PREFECTULUI
JUDEȚULUI ARAD

BIBLIOTECA
JUDEȚEANĂ

Alexandru D. Xenopol
ARAD

**PRIMĂRIA MUNICIPIULUI ARAD
CENTRUL MUNICIPAL DE CULTURĂ ARAD
INSTITUȚIA PREFECTULUI – JUDEȚUL ARAD
UNIVERSITATEA „AUREL VLAICU” ARAD
UNIVERSITATEA DE VEST „VASILE GOLDIȘ” DIN ARAD
BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ „A. D. XENOPOL” ARAD
COMPLEXUL MUZEAL ARAD
ASOCIAȚIA „ȘTEFAN CICIO-POP” ARAD**

**Conferința Științifică Națională
VIAȚA COTIDIANĂ A ARADULUI
DE-A LUNGUL TIMPULUI**

CAIET – PROGRAM

Arad

Luni, 21 august 2023

COMITETUL DE ORGANIZARE

Ing. CĂLIN BIBARȚ

Primar al Municipiului Arad

Dr. DANIELA PĂDUREAN-ANDREICA

Director al Centrului Municipal de Cultură Arad

Prof. univ. dr. habil. CORNELIU PĂDUREAN

Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad

Arad – vedere de epocă

SECRETARIAT ȘTIINȚIFIC și DTP:

Dr. GABRIELA-ADINA MARCO, Complexul Muzeal Arad

Prof. doc. IOANANISTOR, Biblioteca Județeană „A. D. Xenopol” Arad

Conferința Științifică Națională
VIAȚA COTIDIANĂ A ARADULUI
DE-A LUNGUL TIMPULUI
– SESIUNE FESTIVĂ –

Primăria Municipiului Arad
Sala „Regele Ferdinand”

09.30 ALOCUȚIUNI ÎN PLEN

Ing. CĂLIN BIBART

Primar al Municipiului Arad

Î.P.S. Dr. TIMOTEI SEVICIU

Arhiepiscop al Aradului

Dr. RAMONA LILE

Rector al Universității „Aurel Vlaicu” Arad

Dr. CORALIA-ADINA COTORACI

Rector al Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad

Prof. univ. dr. habil. CORNELIU PĂDUREAN

Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad

Dr. SORIN BULBOACĂ

Manager al Complexului Muzeal Arad

Dr. DORU SINACI

Subprefect, Instituția Prefectului județul Arad

LANSARE DE CARTE

10.00-10.45

Academia Română, Filiala Timișoara
Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”

„O ISTORIE A BANATULUI. COMPENDIU”

Coordonatori:
Ioan BOLOVAN
Rudolf GRÄF

Cluj-Napoca
Editura Școala Ardeleană, 2023

Prezintă:
Prof. univ. dr. Ioan BOLOVAN,
membru corespondent al
Academiei Române, Universitatea
Babeș-Bolyai și Academia
Română, Filiala Cluj-Napoca

Autori:

CS II dr. Adrian ARDEȚ, Academia Română, Filiala
Timișoara, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”

Prof. univ. dr. Ioan BOLOVAN, membru corespondent al
Academiei Române, Universitatea Babeș-Bolyai și Academia
Română, Filiala Cluj-Napoca

Conf. univ. dr. Ioan DAVID, Academia Română, Filiala
Timișoara, Biblioteca Filialei

Prof. univ. dr. Florin DRAȘOVEAN, Universitatea Babeș-
Bolyai și Academia Română, Filiala Timișoara, Institutul de
Studii Banatice „Titu Maiorescu”

Prof. univ. dr. Rudolf GRÄF, Universitatea Babeș-Bolyai și Academia Română, Institutul de cercetări socio-umane din Sibiu

Dr. Sandra HIRSCH, asistent de cercetare la Universitatea de Vest din Timișoara

Dr. Alexandru KÓSA, Academia Română, Filiala Timișoara, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”

Conf. univ. dr. Adrian MAGINA, Universitatea de Vest din Timișoara și Academia Română, Filiala Timișoara, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”

Dr. Livia MAGINA, Muzeul Banatului Montan, Reșița

Prof. univ. dr. Miodrag MILIN, Academia Română, Filiala Timișoara, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”

Dr. Daniela TĂNASE, Muzeul Național al Banatului, Timișoara

Prof. univ. dr. Petru URDEA, Universitatea de Vest din Timișoara

Tatiana OSTROVEANU, profesor Liceul „Traian Vuia” Făget

Prof. univ. dr. Corneliu PĂDUREAN, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad

Conf. univ. dr. Vasile RĂMNEANȚU, Universitatea de Vest din Timișoara

Dr. Doru SINACI, subprefect al județului Arad

10.45-11.00

Vernisajul expoziției de fotografii

Arad – un portret în imagini de epocă din Fototeca Bibliotecii Județene „Alexandru D. Xenopol”

Curatori: prof. documentarist Ioana NISTOR

prof. Adriana CZIBULA

Biblioteca Județeană „A. D. Xenopol” Arad

11.00-11.15 *Pauză de cafea*

Secțiunea 1

Primăria Municipiului Arad
Sala „Regele Ferdinand”

Moderatori: Dr. Gabriela Adina MARCO

Lect. univ. dr. Marius EPEL

11.15-11.30 Acad. prof. univ. dr. Ioan BOLOVAN, Universitatea Babeș-Bolyai, Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca al Academiei Române

Instituții și modalități de socializare la românii din Arad în epoca modernă

11.30-11.45 Vasile George DÂNCU, director al Editurii „Școala Ardeleană”, Andrei AFLOROAIEI, Asociația culturală „Eikon” Cluj-Napoca

Cărturari arădeni și Școala Ardeleană

11.45-12.00 Dr. Doru SINACI, Instituția Prefectului – Județul Arad

Aradul – citadelă a ortodoxismului românesc la începutul secolului al XIX-lea

12.00-12.15 Dr. prof. Paul KRIZNER, director Școala Gimnazială Grăniceri, jud. Arad

Viața discretă a Episcopului arădean Gherasim Raț (1793-1850). Între adevăruri și intrigi

12.15-12.30 Prof. documentarist Ioana NISTOR, Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” Arad

Despre „Lumina. Foaie bisericească școlastică, literară și economică” în Protocoalele Ședințelor Sinodului Eparhial din Diecesa română greco-orientală a Aradului (1872-1875)

12.30-12.45 Lect. univ. dr. Marius EPPEL, Universitatea Babeș-Bolyai

Aradul și noul activism politic. Relevanța contextului familial și a rețelelor personale în dezvoltarea carierei politice a lui Vasile Mangra (1850-1918)

12.45-13.00 Dr. Gabriela Adina MARCO, Complexul Muzeal Arad

O zi din viață: 23 aprilie / 6 mai 1903 – episcopul Ioan I. Papp

13.00-13.15 Prof. Horia TRUȚĂ, Galeriile Turnul de Apă, Arad

Aradul și vestea de război. 28 iulie 1914

13.15-13.30 Prof. univ. dr. habil. Corneliu PĂDUREAN, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad

Viața arădenilor în timpul ocupației franceze

13.30-13.45 Drd. Florin-Lucian COITA, Școala Doctorală, Universitatea de Vest Timișoara

Povești «picante» din cotidianul arădean interbelic

13.45-14.00 Prof. Ioan TULEU, Societatea de Științe Istorice din România – Filiala Arad

Universitatea populară Arad – frântură de cotidian

14.00-14.15 **Participanții în dialog.**

**Concluziile Conferinței Științifice Naționale
„VIAȚA COTIDIANĂ A ARADULUI
DE-A LUNGUL TIMPULUI”**

14.30 Prânz Hotel „Central”.

SECȚIUNEA 2.

Primăria Municipiului Arad

Sala de ședințe 36

Moderatori: Dr. Laurențiu-Ștefan SZEMKOVICS

Prof. univ. dr. Marius-Ioan GREC

11.15-11.30 Prof. Gheorghe RANCU-BODROG, Asociația Publiciștilor Presei Rurale din Banatul Istoric

Cetatea Aradului – lagăr de prizonieri

11.30-11.45 Prof. univ. dr. Marius-Ioan GREC, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad

Interbelicul arădean: aspecte istorice, economice și culturale

11.45-12.00 Prof. Alexandru LEUCUȚIA, Colegiul Național „Vasile Goldiș” Arad

Greco-catolici arădeni la cumpăna dintre secolele XIX și XX

12.00-12.15 Dr. Marian GHEORGHE, Universitatea din Oradea

Căsătoriile mixte în orașul Arad în a doua jumătate a secolului al XIX-lea: între interdicția ecleziastică și interacțiunea socială

12.15-12.30 Costel SANFIRA, Societatea de Științe Istorice – Filiala Arad

Rolul și contribuția Marilinei Bocu la activitățile Reuniunii Femeilor Române din Arad și provincie

12.30-12.45 Mrd. Vlad Alexandru MOȚ, Universitatea București

Arădeni decorați cu Ordinul Ferdinand I

12.45-13.00 Dr. Augustin MUREȘAN, Societatea Română de Vexilologie

Stema Episcopiei Aradului, Ienopolei și Hălmagiului, reprezentată pe un vitraliu din Reședință

13.00-13.15 Dr. Laurențiu-Ștefan SZEMKOVICS, Arhivele Naționale ale României

Corespondența dintre Chestura Poliției Municipiului Arad cu Ministerul Regal al Afacerilor Străine, privitoare la dovedirea naționalității unui funcționar de la Uzinele „ASTRA” din Arad care a fost decorat cu Medalia „Leul Alb” cehoslovac (1937)

13.15-13.30 Dr. Elena Rodica COLTA, Centrul Cultural Județean Arad

Cartierul. Marginalitate, vecinătăți, alianțe de grup. Studiu de caz: Aradul

13.30-13.45 Prof. Floare CÂNDEA, Uniunea Ziariștilor Profesioniști din România – Filiala „Ioan Slavici” Arad

Epoci (spații) arădene care nu se uită

14.00-14.15 Puiu Emilian VALEA, Societatea Numismatică Română – Secția Arad

Probe și proiecte de monedă și insigne din perioada Statului Național-Legionar (septembrie 1940 – ianuarie 1941)

14.15-14.30 Participanții în dialog.

**Concluziile Conferinței Științifice Naționale
„VIAȚA COTIDIANĂ A ARADULUI
DE-A LUNGUL TIMPULUI”**

14.30 Prânz Hotel „Central”.

COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE

– REZUMATE –

Acad. prof. univ. dr. Ioan BOLOVAN

Universitatea Babeș-Bolyai, Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca al Academiei Române

Instituții și modalități de socializare la românii din Arad în epoca modernă

Mai toate dicționarele limbii române atribuie noțiunii de sociabilitate următoarele atribute: însușire, capacitate, aptitudine a oamenilor de a trăi în societate cu semenii, comunicativitate. Aceasta înseamnă că, de-a lungul istoriei, omul a căutat diferite forme de a comunica cu ceilalți în timp practici și instituții în acest sens. Lucrarea va trece în revistă câteva din cele mai importante instituții create de românii arădeni în epoca modernă pentru a putea socializa între ei în primul rând, dar și cu ceilalți concitadini.

Având în vedere faptul că românii arădeni reprezentau o minoritate în cadrul populației orașului (în contrast cu majoritatea demografică pe care o dețineau în mediul rural din comitat), socializarea a fost și o formă de conservare a identității etno-lingvistice.

Vom analiza modalitățile de comunicare între instituții și public, subliniind analogiile și evidențiind formele specific izvorâte din specificul fiecărei instituții ce a compus societatea civilă românească în deceniile premergătoare Marii Uniri.

Cuvinte-cheie: Arad, români, sociabilitate, instituții culturale și profesionale.

Prof. Floare CÂNDEA

Uniunea Ziaristilor Profesioniști din România – Filiala „Ioan Slavici” Arad

Epoci (spații) arădene care nu se uită

Excursul din acest an vine să aducă un plus de valoare Aradului, în toată splendoarea. Am ales pictovizualul ca pretext, pentru a evidenția culoarea și portretul va fi în prim-plan. Patrimoniul imaterial devenit trecut sau prezent recent, ilustrează

epoci sau spații, trecute prin filtrul istoric, de personalități cu un real potențial de cercetare. Industrii de tot felul populează Aradul, iar rostul lor este unul al cronologiilor împlinite. Muzeu, industrii, clădiri sau imagini vin să contribuie la conturarea unui oraș străbătut de parfum de epoci. Astfel, Aradul nu este doar un punct pe harta țării, ci și un loc unde istoria își dă mâna cu trecutul și prezentul, în armonii cromatice de o simbioză și o sinestezie aparte. Monografiile de județ sau de cartiere sunt edificatoare în acest sens.

Cuvinte cheie: oraș, cartier, muzeu, industrie, imagini.

Drd. Florin-Lucian COITA

Școala Doctorală, Universitatea de Vest Timișoara

***Povești «picante» din
cotidianul arădean interbelic***

Atunci când dorești să ai o imagine de ansamblu asupra vieții sociale a unei comunități, în cazul nostru cea arădeană, nu poți omite informațiile oferite de presă. Aradul a avut mereu publicații de calitate, iar pentru a exemplifica acest lucru am ales, nu întâmplător, perioada interbelică, mai precis anii '30-'40. „Vârful de lance” al presei arădene era considerat atunci cotidianul „Știrea”, catalogat și ca unul dintre cele mai bune ziare din Transilvania. „Știrea” căuta să-și atragă cititorii atât prin calitatea scrisului, cât și prin varietate. Pe lângă articole literare, politice, știri interne sau știri externe, apar rubrici ca: „Ultima oră”, „Informațiuni”, „Cronică muzicală”, „Teatru”, „Sport”, „Din săptămână în săptămână”, „Biroul populației”, „Știri din Banat”, „Cronică plastică”, „Probleme politice internaționale și ale statului român”, „Activitatea Reuniunii Învățătorilor”. Trebuie menționat că ziarul „Știrea” avea și două subredacții, la Timișoara și la Oradea. După cedarea Ardealului de Nord, va mai funcționa doar subredacția din Timișoara. „Știrea” oferă, așadar, numeroase informații, fără să omită și ceea ce azi am numi „can-can”, evenimentele inedite, „picante”. Iar acestea contribuie indiscutabil la creionarea vieții de zi cu zi a arădenilor, sau „arădanilor”, cum multora le plăcea atunci să se autodenumească. Am ales anul 1936, unul de mijloc al perioadei, iar câteva titluri din paginile ziarului

sunt, credem, sugestive: „Trebuie o listă de mâncare scrisă în mai multe limbi la restaurantul gării?”, „De ce s-a scumpit carnea de purcel în ajunul revelionului?”, „Bal mascat și nemascat în păduricea orașului”, „Judecata pumnului”, „Capturarea unei vaste contrabande de tutun”, „Autorii contrabandei de mătase au fost puși în libertate pe cauțiune”, „Călătoria pe C.F.R. de la Arad la Timișoara și retur turburată permanent de cerșetori profesioniști”, „Minus 15 grade la Arad”, „Soția banditului Bisorca divorțează”, „Uniforma ciocnilor din Arad”, „Protestul părinților împotriva noului orar al școlilor”, „Declarația câinilor”, „Când soția nu se astâmpără... rămâne fără dinți”, „Urmarea unei serbări a țiganilor arădeni”.

Cuvinte-cheie: presă, interbelic, cotidian, can-can, viața socială.

Dr. Elena Rodica COLTA

Centrul Cultural Județean Arad

Cartierul. Marginalitate, vecinătăți, alianțe de grup.

Studiu de caz: Aradul

Examinând cartierele periferice, ca foste sate lipite orașului sau ca nuclee de locuire apărute în vecinătatea unor întreprinderi de stat, descoperim implicit și existența unor relații de vecinătate de cartier, asemănătoare celor „rurale”. Situația, funcțională și azi, a fost generată de primii locuitori, adică bunicii tinerilor din „găștile de cartier,” care au fost țărani mutați la oraș în perioada de industrializare a țării.

În loc de porecle, locuitorii sunt numiți de ceilalți după cartier (bujecani, găieni, șegani, grădișteni etc.), diferențierea fiind de nucleu de locuire, nu de familie. Ca orice mică lume, cartierele, bine delimitate pe hărțile urbane, au propriul habitat, ce include străzi, biserici, gospodării. În timp, o parte din aceste cartiere au suferit anumite modernizări (canalizare, asfaltare, introducerea gazului) fără a-și pierde însă identitatea, care se sprijină pe vechi elemente de recunoaștere.

Când ne referim la prezent, trebuie să le considerăm „zone ocupate”, fiindcă proprietățile nu se vând, ci se moștenesc și este greu să pătrunzi ca străin, chiar cu bani, în aceste comunități aproape închise.

Cât privește vecinătatea în cartier ca relație socială, vecinii de casă vorbesc, se întâlnesc, se vizitează, se ajută la construcții sau la tăiatul porcului, petrec împreună, încât ajung să se considere un fel de rude „de dincolo de gard”.

Cuvinte-cheie: periferie, extensie urbană, identitate de cartier, vecinătăți de casă, relații.

Vasile George DÂNCU, director al Editurii „Școala Ardeleană”, **Andrei AFLOROAI EI**, Asociația culturală „Eikon” Cluj-Napoca

Cărturari arădeni și Școala Ardeleană

Școala Ardeleană a reprezentat un curent cultural-național de mare importanță pentru evoluția națiunii române din Transilvania, dar și de peste Carpați. Mulți cărturari arădeni s-au încadrat acestui curent, pomenindu-i numai pe iluminiștii Moise Nicoară, Dimitrie Țichindeal, Atanasie Șandor ș.a. Alți intelectuali arădeni din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și din secolul XX, au arătat interes pentru opera istorică, filologică, literară, pedagogică a Școlii Ardelene, unii dintre ei editând lucrări ale acestora sau redactând monografiile consacrate diverselor personalități care au ilustrat Școala Ardeleană. Contribuțiile acestor cărturari, începând cu Vasile Mangra, Ioan Russu-Șirianu, Teodor Botiș ș.a. și terminând cu istoricii sau filologii din ultimele decenii, rămân importante în istoria culturii românești.

Cuvinte-cheie: Arad, istorici, filologi, juriști, Școala Ardeleană.

Lect. univ. dr. Marius EPEL

Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca

Aradul și noul activism politic. Relevanța contextului familial și a rețelelor personale în dezvoltarea carierei politice a lui Vasile Mangra (1850-1918)

În comunicarea de față vom analiza în ce măsură cariera politică a lui Vasile Mangra a fost tributară educației din familie, iar din întreaga sa rețea de prieteni, să-i evidențiem pe cei mai importanți, respectiv pe Ioan Slavici și Eugen Brote. Fundamentată pe surse editate și inedite, comunicarea aduce înaintea publicului

amănunte mai puțin cunoscute despre viața politică a românilor din Transilvania și Ungaria de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

Poveștile de viață ale celor trei actori politici, Mangra, Brote și Slavici, amintesc contemporanilor despre importanța sacrificiului de sine în momentele-cheie ale istoriei. Dacă analizăm activitatea lor și modul cum aceștia s-au raportat la lumea din jur, putem observa, în toate cele trei cazuri, prezența abnegației, a dezinteresului față de foloasele pecuniare sau acumulările materiale. Cei trei au fost idealiști care și-au asumat până în ultima clipă a vieții faptul că pe sacrificiul de sine se va construi ulterior o nouă lume, o nouă realitate politică, mult mai bună pentru toți românii.

Cuvinte-cheie: background familial, politică, rețele personale, Transilvania, Vasile Mangra.

Dr. Marian GHEORGHE

Universitatea din Oradea

Căsătoriile mixte în orașul Arad în a doua jumătate a secolului al XIX-lea: între interdicția ecleziastică și interacțiunea socială

Căsătoria a suscitat, așa cum era de altfel normal, un interes deosebit în orice cultură și în orice timp, fiind cum spunea Örsi Julianna, „*cel mai spectaculos eveniment comunitar*”¹. De aceea, de-a lungul timpului, căsătoria a fost considerată, prin rolul jucat în societate, act al constituirii familiei, iar importanța majoră rezidă și în faptul că dintotdeauna autoritățile religioase și laice au dorit permanent să legitimizeze în materie matrimonială².

¹ Örsi Julianna, „A vallásilag vegyes házasságok kialakulásának folyamata és jellemzői” (*Procesul și caracteristicile formării căsătoriilor mixte religioase*) în *Ethnographia*, vol. 126, no.3, 2015, pp. 351-372., vol. 126, no.3, 2015, pp. 351- 372.

² Mircea Brie, *Căsătoria în nord-vestul Transilvaniei (a doua jumătate a secolului XIX – începutul secolului XX). Condiționări exterioare și strategii maritale*, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2009, p. 33; Loredana Stepan, „Biserica și familia arădeană la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX” în Corneliu Pădurean, Mihai Săsăujan (coord.), *Biserica și societate*, Arad, Editura Gutenberg, 2005, p. 215, arată că „Biserica, proiectându-se ca intermediară între om și puterea divină, a reglat momentele fundamentale din viața omului (nașterea, căsătoria, moartea) în reglementarea legislativă a căroră s-a implicat și statul, conturându-se astfel un dualism stat-biserică”.

Teologul protestant Péter Bod, spunea despre căsătorie, citându-l pe marele teolog cartaginez Tertullian, că este „*sancta copulare Deum, reliqua Diabolum* („sfântă unire în Domnul, restul e de la diavol”)³. Dincolo de crezul privitor la originea și natura căsătoriei, un lucru este cert: orice societate istorică a privit relația dintre un bărbat și o femeie oficializată printr-un jurământ solemn într-un cadru public ca pe fundament sănătos al comunității.

În spațiul creștin, căsătoria a fost considerată o instituție divină, iar Biserica s-a implicat în toate aspectele privitoare la constituirea ei. Ea este unirea dintre un bărbat și o femeie pe tot timpul vieții lor. În creștinism, ea este realizată „în Domnul”. De aici și interdicția realizării mariajului între un creștin și un necreștin sau cu o persoană care are altă religie creștină. Căsătoriile mixte au spart acest șablon, iar între 1850-1900, în orașul Arad, nu au fost puține, ci dimpotrivă. Ele reflectă o anumită dinamică socială care a depășit barierele religioase și etnice. Dacă la 1850-1860, ele reprezentau cam 17% din totalul căsătoriilor încheiate în orașul Arad, atunci trebuie știut că la începutul secolului XX, ponderea lor era de 36-37%.

Cuvinte-cheie: căsătorie mixtă, Arad, interdicție ecleziastică, interrelaționare creștină.

Prof. univ. dr. Marius-Ioan GREC

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad

***Interbelic arădean: aspecte istorice,
economice și culturale***

Istoria Aradului interbelic este legată de cel mai important eveniment al istoriei noastre recente, piatra de boltă sau, dacă doriți, pragul de trecere spre interbelic: Unirea cea Mare, organizată de aici, de la Arad, la Alba Iulia, de cele mai luminate minți ardelene reunite în Consiliul Național Român Central.

Primul Război Mondial a fost oportunitatea care s-a ivit în calea românilor, pe care aceștia nu au ratat-o, de a „strânge” în

³ Péter Bod, *Péter Bod, Synopsis iuris connubialis. Seu tractatus de iure connubiorum in quo varii casus matrimoniales circa sponsalia, repudia ac divortia incidentes referuntur, examinantur, ex doctorum sententiis, patriae legibus, synodorum provincialium actis ac decisionibus determinantur*, Cibinii, Imprimeria Sámuel Sárdi, 1763, p. 54.

jurul Regatului României toate teritoriile românești. S-a deschis, astfel, în istoria noastră un nou orizont existențial ... care, din păcate, nu va dura foarte mult – doar circa două decenii – fiind încheiat și reorganizat mai apoi în timpul și mai ales după cea de a doua mare conflagrație mondială.

Există voci care chiar contestă acest tip de analiză a perioadei 1918-1938, ca fiind un interval distinct între două războaie mari și distrugătoare, privind acest interval mai degrabă ca o perioadă de armistițiu, un interval în care vechile răni nu s-au vindecat, nu s-au soluționat încordările trecutului, poate, mai mult s-au accentuat, iar firava dezvoltare economică și culturală a perioadei interbelice nu a făcut decât să contribuie la re-deschiderea unui conflict care a mornit două decenii ... ca un foc dintr-o uriașă pădure care nu a fost pe deplin stins, iar curenții puternici de aer l-au reaprins și mai puternic: în cazul nostru o ideologie naționalistă și xenofobă întreținută de forțe politice extremiste, care s-au cuibărit în mintea oamenilor de rând relativ ușor... conform principiului vinovăției exterioare. Întotdeauna vinovații pentru propriile noastre eșecuri sunt ceilalți, iar aceștia trebuie eliminați.

Vom încerca să facem o scurtă schiță a „interbelicului arădean”, mai ales din punct de vedere istoric, economic și cultural.

Cuvinte cheie: perioada interbelică, unitate națională, revizionism, cultură națională, dezvoltare economică.

Dr. prof. Paul KRIZNER

Școala Gimnazială Grăniceri, jud. Arad

***Viața discretă a Episcopului arădean Gherasim Raț
(1793-1850). Între adevăruri și intrigi***

Istoria umanității este plină de astfel de evenimente, de intrigi și enigme, chiar dacă unele au fost sau nu adevărate, ele, totuși, dintr-o oarecare invidie, au rămas consemnate în scris. Studiul își propune să realizeze o incursiune istorică în perioada când Episcopia Aradului rămâne vacantă, și mai mulți pretendenți doreau să urce pe scaunul episcopal, mult râvnit în acea vreme, și anume, în perioada anilor 1830-1835. Până la urmă, toate zvonurile

și intrigile despre viitorul Episcop Gherasim Raț nu au făcut decât să îi aducă o mai mare notorietate.

Cuvinte-cheie: episcop, ortodoxie, Arad, scaun arhieresc vacant.

Prof. Alexandru LEUCUȚIA

Colegiul Național „Vasile Goldiș” Arad

***Greco-catolici arădeni la cumpăna
dintre secolele XIX și XX***

Biserica greco-catolică din orașul Arad și-a încheiat prima comunitate în jurul anului 1770, iar în lipsa unei locații cu caracter religios, și-a desfășurat cultul în casa lui Ștefan Ungur. Prima solicitare adresată comitatului pentru aprobarea unui spațiu destinat confesiunii datează din 1773. Comitatul înaintează o cerere Consiliului Locumtenențial de unde, la 28 iulie 1774, vine răspunsul favorabil. Uniții au primit un teren intravilan în anul 1775, iar în anul următor au pus piatra de temelie pentru noul lăcaș.

Prima biserică din municipiu Arad, Arad-Centru, a fost construită pe strada Eminescu, fostele străzi Weitzer Iános și Deák Ferencz. Creșterea numărului enoriașilor, dar și extinderea orașului, i-a determinat pe uniți să întemeieze o a doua biserică unită, în cartierul Aurel Vlaicu. Numărul credincioșilor greco-catolici a crescut în anul 1933 la aproximativ 1800, iar în anul 1938, adepții acestei confesiuni numărau 3000 de suflete. Greco-catolicii din Arad au fost sub jurisdicția Episcopiei de la Oradea, iar, ulterior, a aceleia din Lugoj.

Au beneficiat de o rețea școlară bine organizată și au întemeiat mai multe asociații culturale, dintre care menționez A.G.R.U., respectiv Asociația Generală a Românilor Uniți, Reuniunea Femeilor Mariane, care, ulterior, devine, prin federalizare, U.M.F.R.U. În decursul vremii, greco-catolicii s-au integrat în viața socială, economică, culturală și, mai ales politică, a municipiului, aducând contribuții la dezvoltarea și consolidarea spiritului multiconfesional.

Cuvinte-cheie: greco-catolicism, biserică, statistică, educație, asociații.

Dr. Gabriela Adina MARCO

Complexul Muzeal Arad

O zi din viață: 23 aprilie / 6 mai 1903 - episcopul Ioan I. Papp

În data de 23 aprilie / 6 mai 1903 episcopul Ioan I. Papp a fost sfințit și pus în scaunul episcopal ortodox român de la Arad, rămas vacant în anul 1901, în urma trecerii la cele veșnice a ierarhului Iosif Goldiș (1899-1901). După numeroase frământări, în fruntea Eparhiei Aradului a fost ales Ioan I. Papp.

Sfințirea ierarhului arădean s-a săvârșit în catedrala din Sibiu. În aceeași zi, la Arad, a avut loc o Sfântă Liturghie festivă, în cadrul căreia s-a anunțat faptul că noul episcop și-a început activitatea prin donarea sumei de 5000 coroane în folosul bisericii-catedrale, precum și a unui clopot. La sosirea sa la Arad, nou-instalatul ierarh a fost întâmpinat de către un impresionant sobor de preoți, în frunte cu protopopul Aradului, Traian Vățian, precum și de numeroși credincioși. Amănunte interesante se regăsesc în presa vremii, în principal în săptămânalul oficios al Episcopiei arădene – „Biserica și Școala”.

Cuvinte-cheie: numire, hirotonire, donație, catedrala, episcop, ortodocși.

Mrd. Vlad Alexandru MOȚ

Universitatea București

Arădeni decorați cu Ordinul Ferdinand I

Ordinul Ferdinand I a luat ființă în ideea de a răsplăti faptele românilor care au contribuit în mod esențial la procesul care a condus la împlinirea idealului de veacuri al românilor, Marea Unire, dar și la consolidarea fenomenului în anii următori Unirii. Printre personalitățile care au activat la Arad în perioada premergătoare Unirii, se numără importante nume, care au fost răsplătite pentru faptele lor cu această înaltă distincție.

Cuvinte-cheie: Ordinul Ferdinand, Arad, Marea Unire, 1918, personalități arădene.

Dr. Augustin MUREȘAN

Societatea Română de Vexilologie

***Stema Episcopiei Aradului, Ienopolei și Hălmagiului,
reprezentată pe un vitraliu din Reședință***

Autorul prezintă stema Episcopiei Aradului, Ienopolei și Hălmagiului, reprezentată pe un vitraliu din Reședință. Compoziția acestei steme ecleziastice are următoarea înfățișare: într-un scut cu marginea inferioară ascuțită, pe azur, o construcție religioasă de argint cu două turnuri înalte și o poartă, văzută din față.

Scutul timbrat de o mitră de aur este susținut de doi lei de aceeași culoare, afrontați ce stau pe arabescuri, albastre; în dreapta mitrei se află cârja, iar în stânga crucea, ambele de aur; în partea inferioară a scutului, într-un scut mai mic rotund, cu bordura albastră, pe fond de aur, un corb natural spre dextra având în cioc cu inel de același metal. Din centrul flancului dextru și senestru al scutului, un șir de mătânii negre înconjoară medalionul cu pasărea specificată.

Cuvinte-cheie: Episcopia Aradului, Ienopolei și Hălmagiului, stemă, scut, corbul cu inel în cioc, cruce, cârjă.

Prof. documentarist Ioana NISTOR

Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” Arad

***Despre „Lumina. Foaie bisericească scolastică, literară și
economică” în Protocoalele Ședințelor Sinodului
Eparhial din Diecesa română greco-orientală a Aradului
(1872-1875)***

La 1 august 1872, Episcopia Aradului înființa „Lumina. Foaie bisericească scolastică, literară și economică”, periodic editat până la 29 iunie 1875, bisăptămânal. Georgiu Popa, Iosif Goldiș și Vicențiu Mangra au fost redactorii periodicului arădean, tipărit la Tipografia lui Ștefan Gyulai, Arad.

Începând cu 5 iunie 1875, „Lumina” a apărut săptămânal. Studiul prezintă informații identificate în cadrul Protocoalelor Ședințelor Sinodului Eparhial din Diecesa română greco-orientală a Aradului (1872-1875), analizând modificările aduse proiectului de

program, din punct de vedere programatic, cultural, social și financiar.

Cuvinte-cheie: periodic, biserică, program, modificări, personalități.

Prof. univ. dr. habil. Corneliu PĂDUREAN

Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad

Viața arădenilor în timpul ocupației franceze

Ocupația militară a Aradului, a început în ultimele zile ale anului 1919, după vizita generalului Henri Mathias Berthelot. Ea a durat câteva luni. În luna iulie a anului 1919, a părăsit orașul și ultimul soldat francez.

În întreaga această perioadă, a existat o conducere civilă a orașului și una militară, asigurată de către comandantul armatei de ocupație. Viața arădenilor s-a desfășurat în condițiile restricțiilor impuse de ordinele militare și privațiunile situației de după război.

Cuvinte-cheie: administrație, cotidian, militari, restricții, privațiuni.

Prof. Gheorghe RANCU-BODROG

Asociația Publiciștilor Presei Rurale din Banatul Istoric

Cetatea Aradului – lagăr de prizonieri

Izbucnirea Primului Război Mondial a scos ca principal vinovat Serbia, care prin actul lui Gavrilo Princip a dus la declanșarea primului mare conflict militar. În situația creată de dezlănțuirea forțelor beligerante aici în Cetatea Aradului, comandantul suprem al armatei austriece a dispus înființarea unui lagăr de prizonieri aduși din teritoriile invadate de forțele Puterilor Centrale. Serbia, fiind „*buba războiului*”, a contribuit din plin la mărirea numărului de prizonieri și ce este mai tragic că majoritatea celor aduși aici în lagăr din Bosnia-Herțegovina și chiar din Voivodina erau civili. Singura lor vină era că proveneau din Serbia, considerată ținta aprinderii flăcării primului mare conflict armat.

Cuvinte-cheie: Primul Război Mondial, lagăr, prizonieri, civili, monument.

Costel SANFIRA

Societatea de Științe Istorice – Filiala Arad

Rolul și contribuția Marilenei Bocu la activitățile Reuniunii Femeilor Române din Arad și provincie

Deosebit de important în lupta pentru apărarea ființei naționale a fost aportul femeilor, care încă din a doua jumătate a secolului al XX-lea s-au organizat în asociații cu caracter social, filantropic și cultural.

După o inactivitate de 15 ani, în anul 1909, Reuniunea femeilor române din Arad și provincie își reia activitatea. Dintre personalitățile care, prin efort și abnegație, au contribuit a realizările Reuniunii femeilor a fost și Marilina Bocu. Venită la Arad, ca soție a lui Sever Bocu, gazetar și om politic, Marilina Bocu, fiica primarului Manolescu din Sinaia, devine sufletul acestei Reuniuni.

Prin activitatea ei și a celorlalte femei, Reuniunea femeilor române din Arad și provincie reușesc să strângă fondurile necesare pentru ridicarea unei Școli de fete și un internat pentru fetele din Arad și vecinătăți. „Fiindcă de la Orșova la Beiuș, școala de la Arad era singura școală de fete românească de fete.” O modă care s-a încetățenit la Arad, datorită și Marilenei Bocu, a fost organizarea pentru prima dată în anii 1909, 1910, 1911, a balurilor în costume naționale care erau adevărate manifestări ale conștiinței naționale.

Totodată, pentru a aduna bani necesari nobilei scop, o inițiativă a Marilenei Bocu, împreună cu conducerea Reuniunii, au organizat o „Loterie etnografică” la care s-a contribuit cu cusături și țesături românești. La această acțiune, alături de femeile din Transilvania, s-au mobilizat și femeile și personalități din România, un exemplu fiind pictorul Nicolae Grigorescu.

Confruntându-se cu problemele politice din ultimii ani, precum și încetarea apariției ziarului „Tribuna”, a determinat ca Sever și Marilina Bocu să se stabilească în anul 1912 în România.

Cuvinte-cheie: Reuniunea femeilor române din Arad, Marilena Bocu, școala de fete, național, loterie etnografică, costume, bal.

Dr. Doru SINACI

Instituția Prefectului – Județul Arad

Aradul - citadelă a ortodoxismului românesc la începutul secolului al XIX-lea

La începutul secolului al XIX-lea, Aradul a devenit „prima linie” a luptei ortodoxiei românești cu ierarhia sârbească. Cap de afiș a fost dorința românilor de a avea pe tronul arhieresc de la Arad un ierarh de origine română. Până în anul 1815, tronul arhieresc a fost ocupat de episcopi de origine sârbă, ultimul fiind Pavel Avacumovici. După frământări și numeroase memorii adresate împăratului de la Viena, s-a reușit aducerea pe scaunul episcopesc vacant a unui român, și anume Nestor Ioanovici, originar din părțile Făgărașului, eveniment ce avut loc în anul 1829.

Tot în acele vremuri, ortodoxia a câștigat două instituții școlare superioare de mare valoare: Preparandia (ce și-a deschis porțile în 15 noiembrie 1812) și Institutul Teologic (ce a început să funcționeze în anul 1822).

Principalii artizani ai mișcării de emancipare prin biserică, școală și cultură a românilor au fost nume de rezonanță ale culturii noastre, precum Moise Nicoară, Dimitrie Țichindeal sau Constantin Diaconovici-Loga, alături de mulți alții care se înscriu la rândul lor în cartea de aur a trecutului arădean.

Cuvinte-cheie: episcop român, școală, cultură, memorii, ortodoxie.

Dr. Laurențiu-Ștefan SZEMKOVICS

Arhivele Naționale ale României

Correspondența dintre Chestura Poliției Municipiului Arad cu Ministerul Regal al Afacerilor Străine, privitoare la dovedirea naționalității unui funcționar de la Uzinele „ASTRA” din Arad care a fost decorat cu Medalia „Leul Alb” cehoslovac (1937)

La Arhivele Naționale Istorice Centrale din București, în fondul *Ministerul Afacerilor Externe. Cancelaria Ordinilor*, se află, printre altele, câteva documente emise în 1937 și 1927 (unele validate cu sigilii) de Chestura Poliției Municipiului Arad, de

Primăria Municipiului Arad, de funcționarul de la Uzinele „ASTRA” din Arad și de Ministerul Regal al Afacerilor Străine, privitoare la demersul funcționarului pentru a primi autorizarea de a purta Medalia „Leul Alb” acordată de la președintele Republicii Cehoslovace în 1932, deoarece a „*conlucrat activ la strângerea relațiilor de amiciție, dintre români și cehoslovaci*”.

Cuvinte-cheie: Chestura Poliției Municipiului Arad, Primăria Municipiului Arad, Uzinele „ASTRA” din Arad, Ministerul Regal al Afacerilor Străine, documente, sigilii.

Prof. Horia TRUȚĂ

Galeriile Turnul de Apă, Arad

Aradul și vestea de război. 28 iulie 1914

Vestea declanșării războiului prin atacul violent al Austro-Ungariei asupra Serbiei a fost primită de populația Aradului nuanțat, de la entuziasm la îngrijorare. Satisfacția riposteii la impertinența Serbiei cu uneltirile ei ascunse se îmbina cu imaginea unui viitor nesigur, plin de neajunsuri. Vorbele treceau din gură în gură, punând la încercare fantezia fiecăruia. Cele mai neînchipuite combinații, bizare relatări și fanteziste scornituri fulgerau prin mulțimea scufundată în presimțiri sinistre. Se vorbea despre aeroplane, baloane dirijabile, submarine, crucișătoare, automobile cuirasate, mitraliere și tunuri cu repetiție. Veștile erau optimiste. În mod sigur, războiul de pedepsire al sârbilor nu va dura mult. Din depărtare se desprindea, însă, la început abia șoptit, apoi din ce în ce mai clar: „Înălțate Împărate / împacă-te și nu te bate”.

Cuvinte-cheie: Primul Război Mondial, conflict, zvonuri, presa, Arad.

Prof. Ioan TULEU

Societatea de Științe Istorice din România – Filiala Arad

Universitatea populară Arad – frântură de cotidian

În toamna anului 1964, în orașul Arad a luat ființă Universitatea Populară (Cultural-Științifică din 1975) ce, în scurt timp, va deveni o prezență cotidiană pentru locuitorii municipiului. Instituția se încadra în conceptul de educație

permanentă și organiza conferințe, simpozioane, mese rotunde etc. pe diverse teme, dar și cursuri cu plată, precum: limbi străine, electronică, informatică și multe altele, la care erau înscriși numeroși arădeni, ceea ce demonstra că exista o cerere socială. Numai că, în anii '90 ai secolului trecut, Universitatea cultural-științifică Arad a intrat pe o pantă descendentă, care a dus la dispariția ei, oferta educațională din partea unor entități de stat sau private diversificându-se și amplificându-se. Dar existența instituției în peisajul cultural arădean va rămâne ca o frântură de viață cotidiană.

Cuvinte-cheie: educație, universitate, învățământ superior, educație permanentă, cursuri.

Puiu Emilian VALEA

Societatea Numismatică Română – Secția Arad

Probe și proiecte de monedă și insigne din perioada Statului Național-Legionar (septembrie 1940 – ianuarie 1941)

Lovitura de stat de la 10 februarie 1938 deschide în istoria contemporană a României o succesiune de regimuri autoritare, fundamental diferite, în care dictatura și partidul unic erau fie privite ca singurele soluții de guvernare a țării în anii premergători izbucnirii și, apoi, în timpul celei de-a doua conflagrații mondiale, fie impuse de Armata Roșie de ocupație, după model sovietic. Într-un anumit sens, cel al procesului de erodare până la disoluție a democrației românești, perioada în ansamblu, are o primă caracteristică, și anume, aceea de impunere a unui nou tip de discurs politic și a unei mitologii proprii, menite a da sens și legitimitate noii puteri.

După abdicarea lui Carol al II-lea și proclamarea regelui Mihai I la 6 septembrie, urma să fie legiferată noua formulă politică și de guvernare. La 14 septembrie 1940, după discuții și tergiversări în cercurile politice românești, a fost proclamat Statul Național-Legionar, în care singura forță politică recunoscută era mișcarea legionară. Generalul Ion Antonescu, care îndeplinea funcția de Președinte al Consului de Miniștri, devenea Conducătorul Statului Legionar și Șeful Regimului Legionar, iar

Horia Sima, Conducătorul Mișcării Legionare. Colaborarea cu Garda de Fier apăruse necesară Generalului – desigur – atât timp cât regimul cel nou avea nevoie de o mitologie populară pe care el n-o avea încă. Noul regim politic trebuia marcat și pe plan monetar. Efigia regelui Mihai I reprezenta garanția autorității emitente, în timp ce simbolurile legionare ar fi marcat autoritatea mișcării conducătoare.

Astfel, pentru cel mai mare nominal metalic al vremii a fost pregătită o emisiune a cărei baterie a început la 18 decembrie 1940 - moneda de 250 lei (metal – argint 83,5%, greutate – 12 grame, diametru – 30 milimetri, muchia netedă cu lozinca inclusă: „TOTUL PENTRU ȚARĂ” și semnul Gărzii de Fier). Cabinetul Numismatic al Muzeului National de Istorie a României deține cinci desene diferite de monede în creion ce provin din colecția Muzeului Saint-Georges. Aceste desene sunt semnate și datate în creion, în dreapta jos, Gh. Stănescu/1941 – sculptor și medalist reputat, angajat al Monetăriei Naționale.

În anul 1976, moneda de 250 lei cu grătar i-a fost oferită spre cumpărare autorului acestei lucrări, de un mare cercetător al Societății Numismatice Române, dl. Octavian Iliescu, pentru suma de 5000 lei.

Al doilea element comportă o arie mai vastă de interpretări. Ca simbol distinctiv al mișcării legionare, gratiile sau gardul de fier sunt interpretate în diferite moduri: fie ca o reprezentare stilizată a semnelui crucii, specific creștinismului timpuriu din catacombele Romei – tip denumit heraldic „cruce de Ierusalim” – fie ca o zvastică ocultată, fie, mai direct, drept gratiile celulelor în care a stat închis Codreanu. Cert este un lucru: această emblemă a fost aleasă ca semn electoral de către Corneliu Zelea-Codreanu pentru mișcarea legionară participantă la alegerile de la 1 iunie 1931, sub denumirea de „Gruparea C. Z. Codreanu”, după cum el însuși menționează – fără a preciza semnificația simbolului. Un alt element pe care l-am circumscris aceleiași caracteristici de noutate, îl reprezintă soarele ce apare de după culmi muntoase, ca semn al epocii nou începute. În ceea ce privește datarea proiectelor, considerăm că acestea puteau fi comandate Monetăriei Naționale după proclamarea Statului Național-Legionar și până la

adoptarea primelor măsuri anti-legionare, luate de gen. Ion Antonescu, Conducătorul Statului, adică între mijlocul lunii septembrie și sfârșitul lunii noiembrie 1940. Aceste proiecte nu au fost acceptate, fiind pregătită emisiunea din 18 decembrie 1940, pe care am prezentat-o inițial (cea de 250 lei). De menționat faptul că aceste monede trebuiau să se bată la Arad, la firma „Albert”, firmă care a fost furnizoarea Curții Regale a României, dar proiectul a eșuat din motive care nu se cunosc. Informația am primit-o de la Secretarul Camerei al Societății Numismatice Române în 1976, acesta fiind angajatul Băncii Naționale a României în acea perioadă. De asemenea, este foarte important că insignele legionare au fost bătute în mare parte la firma „Albert” din Arad și, în mică parte, la ateliere mici de gravură din București. Rebeliunea din 21-23 ianuarie 1941, înăbușită de mareșalul Ion Antonescu cu ajutorul armatei, a dus la interzicerea Mișcării Legionare și, totodată, la distrugerea aproape totală a monedelor acestora.

O altă legendă, care nu o infirmă însă pe prima, afirmă că, prin 1998, s-ar fi bătut cu matrițele originale încă un număr de piese. Acestea au inscripția de pe muchie imprimată defectuos, deoarece ștanța folosită inițial pentru baterea devizei n-a mai fost găsită. Semnul legionar de pe muchie este realizată cu o ștanță specială. Marginea monedei este dreaptă, la piesele originale fiind un pic teșită. Câteva piese din acest ultim tiraj au apărut la vânzare în ultimii ani (1976-2000).

Acest proiect a fost un proiect eșuat parțial.

Cuvinte-cheie: legionar, Garda de Fier, monedă, ștanță, insigne, „Totul pentru țară”.

INSTITUTIA
PREFECTULUI
JUDEȚULUI ARAD

BIBLIOTECA
JUDEȚEANĂ

A series of horizontal dashed lines for writing.

INSTITUȚIA
PREFECTULUI
JUDEȚULUI ARAD

BIBLIOTECA
JUDEȚEANĂ

Alexandru D. Brankovici
ARAD

Conferința Națională

*Viața cotidiană
a Aradului
de-a lungul timpului*

21 august 2023 -
Primăria Municipiului Arad
Sala „Regele Ferdinand”